

Ben-Sen-Onlar: Sanatçı Kadınların Yüzyılı

Ebru Esra Satıcı ve Şeyda Çetin ile Röportaj - Rengigül Ural

Çiğdem Simavi hâmilliğinde düzenlenen “**Ben-Sen-Onlar: Sanatçı Kadınların Yüzyılı**” sergisi, önizlemesi ile 6 Ekim 2021 Çarşamba günü, saat 15.00-19.30 arasında Meşher’de açıldı. Güneşli güzel bir sonbahar günüydü. Davetiyemizin içinde Covid-19 önlemleri ile kurallar yazılmıştı. Eşim Ersin Ural ile birlikte dikkatle okuyup uyguladık. Sergide bizleri her zamanki sıcak zarafetiyle karşılayan Bahattin Öztuncay ile bu kısacık zaman diliminde de olsa dostlarımızı sağlıklı görmek, maske ve mesafeye dikkat ederek sohbet etmek hoşumuza gitti. Çiğdem Hanım her zamanki gibi özenli, vakur ve sıcak zarafeti ile bizlere güzel bir örnekti.

27 Mart 2022 tarihine kadar devam edecek olan sergimizin basın bülteninden, sergideki broşür ile Türkçe ve İngilizce el kitapçıklarından öğrendiklerim:

Küratörlüğünü Deniz Artun ile araştırma ve küratöryal çalışmaları Ebru Esra Satıcı ve Şeyda Çetin, sergi sponsorluğunu ÜNLÜ & Co üstlenmişler.

Yaklaşık 1850–1950 arasında Türkiye’de yaşamış ve yaratmış sanatçı kadınların eserlerinden bir seçkiye yer verilmiş.

“Ben-Sen-Onlar” adını Şükran Aziz’in sergideki bir eserinden almış.

“Sergi, çoğunluğu “ben”leşememiş ve dolayısıyla sanat tarihi tarafından kaydedilmemiş kadınları tek tek fark etmenin yanı sıra, kolektif bir “biz”in oluşabilme koşullarını da araştırıyor. Aynı zamanda Meşher bu sergi ile, Türkiye’den çağdaş sanatçı kadınları köklerini keşfetmeye davet ediyor. *Ben-Sen-Onlar* bir isimden, gruptan, kurumdan diğerine çekilmiş düz çizgilerin dışında kalan bütün kadınların ve eserlerin anıldığı ve anlatıldığı bir “başka” zamana işaret ediyor. Böylece sergiyle, kadınlara kendilerinin kahraman oldukları bir “yüzyıl” armağan ediliyor. Meşher’in üç katında gerçekleşen sergide, 117 sanatçıdan 232 eser yer alıyor.

Giriş katı “Ben”, aynada kendi mütevazı varlıkları ile karşılaşan şöhretsiz kadınlara odaklanıyor. Serginin farklı köşelerine yerleştirilen aynalar, tek bir kadının birkaç yüzünü yakalamaya çalışıyor. Kadınların, tarihten kendi kendilerini sildikleri, adlarının üzerini bile bile karaladıkları da oluyor. Dolayısıyla ayna, bazen de eskiz aşamasında terk edilmiş eserleri ya da kariyerleri bir dev aynasına yansıtma ve onları “büyütmeye” yarıyor.

Birinci kat “Sen”, yumuşak ve birleştirici olan öteki ile karşılaşmaları anlatıyor. Öncelikli “sen” olarak çocukları çağırıyor. Portrelerin ve otoportrelerin çoğu, anne olmanın ya da olmamanın deneyimi ve öznel, aile olmanın tanımı ve şefkat, sanatçı olmanın gücü ve ölümsüzlük hakkında düşünmek üzere davet ediliyor. Ayrıca “sen”, anneliğin idealindeki kutsallık ile çıplaklığın ideasındaki tenselliği karşı karşıya yerleştiriyor.

İkinci kat “Onlar”, kadınlara başkalarının gözünden bakıyor. Çiçek, özellikle vazoda olduğunda, başkaları tarafından kadınlara yakıştırılan sıfatları taşıyor: Duygusal, kırılgan, amatör ruhlu, sıradan, domestik ve dekoratif. Pek çok sanatçı kadın, kendisinden güvenli ve zarif olanı resmetmesi beklendiği için, ancak vazoda çiçekler boyayarak resim yapabiliyor. Sergiye, hiçbir öncelik gözetilmeden, neredeyse kendiliğinden saçılan çiçekler, şematik aile ağacının, çizgisel bir sanat tarihinin de alternatifini temsil ediyor.

Çiğdem Simavi, yola çıkış amacını şöyle ifade ediyor: “Her zaman kadın emeğine, gücüne, dayanışmasına ve birleştiriciliğine inanan bir kadın oldum. Türkiye’nin sanatçı kadınlarını tüm dünyaya anlatmak, tanıtmak ve çoğunu içine sıkıştıkları gölgelerden çekip çıkararak gün ışığına kavuşturmak en büyük hayalimdi. Ülkemin kültürü ve sanatına olan hayranlığımın temelindeki sessiz kahramanların her zaman kadınlar olduğu bilinciyle, bu hayalimin peşinden gittim.”

Sanatçı kadınlara atölyelerinin ve daha çok da evlerinin dışında bir görünürlük kazandırmak üzere başlatılan bir araştırma. Öte yandan, yaklaşık olarak belirlenen 1850–1950 yılları arasında yaşamış ve çalışmış bütün kadınları bulmak ve listelemek kaygısı taşıyor. Aksine, çok daha fazlasını keşfetmeye davet ediyor. ” diye ifade edilmiş.

2019'dan bu yana Meşher'de küratör olarak görev yapan, kurumda sergi ve yayınlardan sorumlu olan Ebru Esra Satıcı ve Şeyda Çetin, yazılı röportaj sorularıma şöyle cevap verdiler:

Boğaziçi Üniversitesi hocalarımızdan Prof. Dr. Murat Gülsoy “Kadın yazar erkek yazar olmaz. Öyle bir kaleme alırsınız ki okur düşünür.” demişti. “Ben Sen Onlar” sergimiz sadece kadın ressamlarımızdan oluşuyor. Kadın ressam erkek ressam olur mu? Olursa nasıl farklılıkları gözlemlediniz?

Ben-Sen-Onlar, ismini Şükran Aziz'in sergideki bir eserinden alıyor. Sergi, toplumsal kimliklerin kırılganlığına dikkat çeken bu eserden ilhamla yalnız ressamların değil, 1850–1950 yılları arasında Türkiye'de yaşamış ve farklı sanat alanlarında üretmiş sanatçı kadınların eserlerini bir araya getiriyor. Kadın ve erkek olarak ayrılan ikili cinsiyet sisteminin farklılıklarını vurgulamaktan ziyade kadınların deneyimlerini gündeme getiriyor. Sergide aynada yalnızca kendi mütevazı varlıklarıyla karşılaşan sanatçıları, eskiz aşamasında terk edilmiş eserleri, zanaat ile sanat arasındaki sınırların keskinliğini yumuşatmayı öneren desenleri, sanatçı olmanın gücünü ve ölümsüzlüğünü çağrıştıran portreleri ve büstleri görmek mümkün. Serginin alt başlığı “Sanatçı Kadınların Yüzyılı”, alternatif sanat tarihi yazımları olabileceğini hatırlatarak, sanatçı kadınların kendi isimlerinin üstlerini çizmedikleri, tevazu ile arka planda kalmadıkları ya da kasıtlı şekilde gölgede bırakılmadıkları bir yüzyıl öneriyor.

Mart ayına kadar devam edecek olan sergimizi ziyaret eden ziyaretçilerimizden nasıl bir izlenim size yansıdı? Daha çok kadın ziyaretçi mi geldi?

Meşher’de ziyaretçi rakamlarının kaydını tutuyor fakat cinsiyet gibi demografik bilgilere yer vermiyoruz. Bu sebeple kadınların sergiye daha çok ilgi gösterdiklerini söylemek için elimizde veri yok. Cinsiyet ayrımı olmaksızın ziyaretçilerin çoğunluğunun sergide adını daha önce hiç duymadıkları sanatçı kadınlar ile karşılaştıklarını biliyoruz. Sergide yer alan sanatçı kadınlardan bir kısmının eşi de kendisi gibi sanatçı. Ziyaretçilerden bir kısmı, özellikle sanatçı çiftlerden erkek olanı gayet iyi bildiklerini fakat kadının adını hiç duymadıklarını hayretle ifade ediyorlar. Ayrıca, serginin amaçlarından bir tanesi olan zanaat-sanat ayrımını sorgulamanın ziyaretçilerdeki yansımaları görebiliyoruz. Zanaatle sanat arasındaki ince çizgiyi fark etmeleri ve bu sergiden sonra özellikle kendi ailelerindeki kadınlar tarafından üretilen el işlerine başka bir göz ile bakmalarına vesile olmak umut verici.

Kadınların toplumdaki yeri farkındalığına sergimiz nasıl bir katkı sağladı?

Ben-Sen-Onlar, çizgisel sanat tarihinin gözden kaçırdığı ya da ihmal ettiği sanatçı kadınları fark etmek üzere yürüttüğümüz bir araştırmanın sonucu. Öte yandan, yaklaşık olarak belirlediğimiz tarihler olan 1850–1950 yılları arasında yaşamış ve çalışmış bütün kadınları bulmak ve listelemek kaygısını taşıyor. Aksine, bu sergi çok daha fazlasını keşfetmeye davet ediyor. Şayet sergiden ayrılan izleyiciler kendi çevrelerindeki kadınlara biraz daha yakından bakar ve merak duyarlarsa, sergi başlıca amacına ulaşmış demektir. Ayrıca sergi Türkiye’de üreten çağdaş sanatçı kadınlara köklerini işaret ederek bir (yeniden) keşif alanı açıyor.

Ebru Esra Satıcı ve Şeyda Çetin hanımlara yanıtları, Nuray Koç, Hilal Gülyurt ve Sevim Tavus hanımlara iletişimi sağladıkları için teşekkür ederim.

Sergide yer alan sanatçılardan Naile Akıncı ile Şakir Paşa ailesinden Füreyla Koral, teyzeleri Fahrelnissa Zeid, Aliye Berger’i kaynak kitaplarımdan da biliyordum.

Naile Akıncı’nın adını ilk kez annemin babaannesi Rengigül Hanım’ın kitap çalışmaları sırasında Adliye Nazırı Nazım Paşa’nın torunu Nazım Düzenli Bey’den duymuştum. Zira Rengigül Hanım’ın gelin çıktığı konaktan (Cumhuriyet dönemi İstanbul Üniversitesi’nin bir birimi olmuştu) Naile Akıncı’nın üvey annesi de yıllar sonra gelin olarak çıkmıştı. O da Çerkes kökenliydi. Peyzaj ressamlığında, kendine özgü yansıma üslubuyla yeni bir soluk yaratmayı başaran Naile Akıncı, özellikle yöresel atmosfer çalışmalarının doruğunu oluşturan "Eyüp Çeşitlemeleri" ile öne çıkmıştı. "Bebek Çeşitlemeleri", "Boğaziçi" ile "Marmara ve Ekinlik Adaları" da çalışmaları arasındaydı.

“Şakir Paşa Ailesi” de kaynak kitaplarımda. Kabağağaçlı ailesinin köklerinin geldiği ata toprakları ile örtüşüyor Rengigül Hanım’ın eşi Sultan Reşad V. Dönemi Afyon mebusu Sarializade Ahmet Bey ile. Onun için kaynak kitaplarımdan biri: “Osmanlı’nın son dönemleri ile Kurtuluş Savaşı’nı ve Cumhuriyet’in ilk yıllarını kapsayan bir kesit. II. Abdülhamid’in sadrazamı olan Cevad Paşa sözünü esirgemeyen, şahsiyet sahibi bir devlet adamıdır. Ancak bir komplo düzenlediğinden kuşkulanan Padişah onu sadrazamlıktan azleder. Bunun üzerine Şakir Paşa, kardeşinin uğradığı haksızlığı sineye çekemediği için II. Abdülhamid’in verdiği konakta oturmayı reddederek Büyükkada’daki köşküne çekilir. Şakir Paşa’nın torunu Şirin Devrim’in çocukluğunun geçtiği bu köşkte kimler yaşamaz ki... Şirin Devrim’in annesi ressam Fahrelnissa

(Zeid), Füreya (Koral), Aliye (Berger), Cevat Şakir (Halikarnas Balıkcısı), Suat Şakir, İzzet Melih (Devrim), Nejad Devrim... İçlerinden kimileri dünya çapında ün kazanan bu sanatçı ailenin yaşamı, Osmanlı'nın son dönemleri ile Kurtuluş Savaşı yılları ve Cumhuriyet'in ilk yıllarına denk düşer. Anıların içinde birçok tarihi şahsiyet var. Atatürk... Kral Hüseyin..."

Ayrıca, Şirin (Devrim) Hanım'ı da Semahat (Arsel) Hanım ile neredeyse çeyrek asırlık çalışma hayatımdan (1996-2019) dolayı tanıdım. Fevkalade zarif, tane tane, güzel konuşan bir hanımefendi. Annesi Fahrelnissa Zeid'i ve teyzesi Aliye Berger'i pek güzel kaleme almış diğer aile fertleri gibi.

Füreya Koral Hanım'ın bende özel bir yeri vardır. Divan Oteli 2008 yılında yıkılıp yeniden inşa edilirken Divan'ın sanat ve obje envanterini eşim Ersin Ural ile birlikte çıkartma görevi vermişti Semahat Hanım. Divan'ın 50 yıllık sanat envanterini yapmak da çok ilginçti. İlk sanat envanteri idi. İnceledikçe ne güzel detaylar bulduk. 1180 sayfalık bir eser ortaya çıktı. Nice heyecan yaşadık. Divan Oteli yıkılıp yeniden inşa ediliyordu. Biz de Çankaya Apartmanı'na taşınmıştık. Üç yıl o güzel apartmanda kaldıktan sonra yenilenen Divan'a taşındık. Taşınmalar telaşeli olur. O telaşe sırasında aklı selimini kullanabilmek de bir sanattır. Bu çalışma otel açılırken bize çok kolaylık sağladı. Fransız asıllı dünyaca ünlü sanat tarihi kökenli mimarımız Thierry Despont o kadar etkilendi ki bir set Amerika'daki ofisine aldı. Hangi mekâna hangi eserin konulacağı da çok kolay oldu. Semahat Hanım'dan da "Allah Rengigül'den razı olsun" duası aldım. Bu dua para ile satın alınamayacak bir duygudur. Ersin'in fotoğraflarının da sergilendiği Özyeğin Üniversitesi tarafından düzenlenen "Türkiye'de Otelciliğin Önderleri I. Bienali"ne de fayda oldu. Füreya Koral'ın "Kuşlar" adlı seramik panosu Divan Oteli'nin bir duvarında özenle sergilenmeye devam ediyor diğer kıymetli sanatçılarımızın eserleri gibi.

"Ben Sen Onlar" sergimizi ziyaret edenlerin bu güzel tabloyu da otelimizde görmelerini tavsiye ederim.

Güzin Duran'ın anısı ise bende çok özeldir. 1980 yılında İstanbul Üniversitesi Halkla İlişkiler, Tanıtım ve Dokümantasyon Bölümü'nde Müdür Yardımcısı, İstanbul Üniversitesi Bülteni Yazı İşleri Müdürü olarak çalışma hayatına başlamıştım. 1981 yılında dünyada kutlanması UNESCO tarafından ilan edilen "Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı" nedeniyle Roma'da gerçekleşen "Türk Haftası": "Atatürk: Tradizione e Cultura"da T.C. Başbakanlık onayıyla Ord. Prof. Dr. Anna Masala ile koordinatörlüğü üstlendiğim sıralarda Güzin Hanım vefat etti. Eşi de çok kıymetli sanatçımız Feyhaman Duran'dır. İstanbul Üniversitesi Merkez Bina'ya (Beyazid) yakın evleri ve bahçesinde atölyesi vardı. İstanbul Üniversitesi'ne bağışlamışlardı. Rektör Prof. Dr. Cem'i Demiroğlu İtalya'daki mülklerini üniversitemize bağışlayan İtalyan bağışçımızın dosyalarına sahip çıkma görevi verdiği gibi bu konuda da beni görevlendirmişti. Yeddieminlerle birlikte daracık merdivenli evlerini tetkik ettik. Orijinal Karagöz Hacivat eserleri bu merdivenlerde durmaktaydı. Bu ev Güzin Hanım'ın hattat dedesi Yahya Hilmi Efendi'den intikal eden değerli, pek güzel ve tipik bir Süleymaniye evidir.

"Ben Sen Onlar" sergimizi ziyaret edenlerin tarihi kıymeti olan İ.Ü. Feyhaman Duran Kültür Sanat Evi'ni de görmelerini tavsiye ederim.

Gül Derman Hanım ile Sandoz'da Dr. Güzin Poffet ile çalışırken, Sandoz Yayınları ve Sandoz Sanat Sergileri kapsamında görevde (1984-1996) iken tanışmıştım. Ödüllü, mütevazı, pek muhterem bir hanımefendi idi. Elim bir trafik kazasında eşi İ.Ü. Cerrhapaşa Tıp Fakültesi hocalarımızdan Prof. Dr. Uğur Derman ile birlikte hayatını kaybettiğini hatırlıyorum. Naile Akıncı ile Gül Derman'ın hocaları Bedri Rahmi Eyüboğlu'nu da bu bağlamda anmadan geçemeyeceğim.

Emel Korutürk hanımefendi ise 6. Cumhurbaşkanımız Fahri Korutürk'ün zarif eşidir. TÜBİTAK'ın 50. Yıl Bilim Ödülü'ne layık görülen babam Prof. Dr. Faik Yaltırık'ı kutlama töreninde tebrik ederkenki fotoğrafı evimizin kitaplık odasında duvarda asılı durmaktadır. Ayrıca, Fahri Korutürk, babam profesörlüğe yükseldiğinde de (1.7.1976) telgraf ile kutlama göndermiş.

Emel Korutürk ile hocası İbrahim Çallı'yı da anmadan geçemedim. "Çallı ve Atölyesi" bu bağlamda bence önemlidir. Kurucumuz Gazi Mustafa Kemal Atatürk ile Çallı'nın sohbeti ise başlı başına "sanat ve gerçeklik" açısından irdelenmesi gereken bir konudur.

İşte bu nadide sergide böyle bazı güzel yaşanmışlıklarım gözlerimin önünden bir film şeridi gibi geçti.

Sergide Yer Alan Sanatçılar: Naile Akıncı, Nükhet Aksoy, Maide Arel, Hale Asaf, Perran Berrünnisa Atamdemir, Jülide Atılmaz, Can Ayan, Neşe Aybey, Şükran Aziz, Hatice Şahiye Barlas, Iraida Barry, Behice Nuri, Saime Belir, Belkis Mustafa, Lerzan Bengisu, Sabiha Bengütaş, Nimet Berdan, Aliye Berger, Semiha Berksoy, Mevhibe Meziyet Beyat, Deniz Bilgin, Zerrin Bölükbaşı, Zabelle C. Boyajian, Sabiha Bozcalı, Halet Çambel, Refia Edren Çiray, Nevin Çokay, Hamiye Çolakoğlu, Gül Derman, Didar Tahsin, Şükriye Dikmen, Tiraje Dikmen, Güzin Duran, Ayhan Dürrüoğlu, Afife Ecevit, Nazlı (Emin) Ecevit, Efruz Cemil, Melahat Ekinci, Esmâ Ekiz, Emine Semiyîye Hilmi, Selma Emiroğlu, Özden Akbaşoğlu Ergökçen, Nebahat Erkekli, Mari Ertoran (Kaloyan), Semiha Es, Esmâ İbret Hanım, Eren Eyüboğlu, Fatma Saime Cenap, Seniye Fenmen, Sühendan Fırat, Bilge Friedlaender, Lina Gabuzzi, Filiz Özgüven Galatalı, Ruzin Gerçin, Mari Gerekmezyan, Vildan Gizer, Nevide Gökaydın, Beyza Gönensay, Bedîa Gülerüz, Hatice Süleyman, Hayriye Nuri, Seta Hidiş, Sara Farhi Huntzinger, Selime Işıtan, Mürşide İçmeli, Nasip İyem, Naciye İzbul, Sare İsmet Kabağaçaçlı, İvon Karsan, Gencay Kasapçı, Nevzat Kasman, Sevim Kent, Türkan Kıran, Sabahat Kırlı, Füreya Koral, Hakkiye Koral, Emel Korutürk, Melike Abasıyanık Kurtiç, Müreccel Küçükaksoy, Harika Lifij, Mihri Rasim (Müşfik), Yıldız Moran, Muhterem Ömer, Muide Esad, Müfide Kadri, Nedime Ahmet, Nevin Edhem, Nimet Raif, Nüveyre Faik, Maryam Özacul (Özcilyan), Necla Özbay Özdemir, Rahime Yusuf Ziyaeddin, Rana Salih, Ruhiye, Safiye, Kristin Saleri, Mukaddes (Erol) Saran, Bedîa Sarıkaya, Leyla Gamsız Sarptürk, Melek Celal Sofu, Harika Söylemezoğlu, İvi Stangali, Virginia Stolzenberg, Emel Şahinkaya, Maryam Şahinyan, Nasra Şimmeshindi, Şükûfe İbrahim, Tâciser Salih Şâkir, Cahide Tamer, Leman Tantuğ, Zekavet Bayer Taş, Frumet Tektaş, Celile Uğuraldım, Melahat Üren, Mary Adelaide Walker, Fahrnissa Zeid, Elisa Pante Zonaro.

“Kadın yazar erkek yazar olmaz” konusundaki fikrime gelince; Prof. Dr. Murat Gülsoy hocamıza derste şöyle bir soru sormuştum: “Ben bir anneyim. Bir yıl kadar oğlumu ana sütüyle besledim. Ben mi emzirmeyi daha iyi kaleme alabilirim siz mi hocam?”

Dil, din, cinsiyet ayırımı olmaksızın evde ve işte çalışmak, kendince üretmek çok güzel bir his ama “kadın eli değmiş” sözünü de seviyorum.

Hayat evre evre. Her evrede çalışmak, üretmek güzel. Manevî ve maddi tatmin ve başarı insanı çok mutlu ediyor. Kültür, sanat ve bilim çalışmalarım ulusal ve uluslararası boyutta devam ederken Vehbi Koç’un ilk kadın müdiresi, İşletme İktisadı Enstitüsü’nün kurucularından, Amerika’da 50 yıl iktisat dersleri vermiş Afife Sayın Hocam gibi örnek aldığım nice kıymetli kadınlarımızın önünde saygıyla reverans yapıyorum.